

"לבניינה של תורה" – חלק רסד

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר רה"י

"הדרן עלך והדרך עלך"

חיזוק לחזרה על המסכת שנלמדה

"שבת", הן מצד היסודות הלמדניים הטמונים בו והן מצד המושגים היסודיים בענייני מלאכות שבת המתבררים בו. [כגון: גדרי המלאכות עצמן, אינו מתכוון, פסיק רישא דניחא ליה ודלא ניחא ליה, מלאכה שאינה צריכה לגופה, מתעסק.]. עסקנו בו במספר מלאכות מרכזיות: בונה, מכה בפטיש וכותב. מלאכות אלו נוגעות לשאלות רבות, בלמדנות ולהלכה למעשה.

"כמאן דמנח בכיסיה"

כבר הסברנו מספר פעמים כי יש למצוות לימוד תורה שני חלקים: האחד הוא המצווה של "וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה"¹, של עצם הלימוד, והשני הוא מצוות העשה של ידיעת התורה.² אם כן, השאלה הניצבת לפנינו כעת היא: כיצד לאחר השקעתנו מרובת החודשים נזכה לסיים את הזמן כאשר פרק זה, הקצר בכמות ורב באיכות, יהיה "כמאן דמנח בכיסיה"³, כאילו מונח בכיסנו? הסביר הרב יהושע כהן שליט"א⁴, כאשר ביקר בישיבה, את מונח זה על פי הגמרא בפרק "אלו מציאות"⁵, האומרת ביחס לארנק: "אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה", כך יש לחזור על

זה עתה שבנו מהבקו"ם. ליווינו היום כחמישה עשר מתלמידי הישיבה אל גיוסם לצבא. אנו מלווים אותם בתפילה ונוטלים יותר אחריות על בית המדרש. זוהי חובתם של הנשארים – לקחת יותר אחריות כאשר חלק מבני החבורה פונים לעבודת הצבא.

"זמרות היו לי חקיד"

נפתח בסיפור מעשה מופלא מדורנו. בחור ישיבה הגיע לסטייפלער, רבי יעקב קנייבסקי זצ"ל, בעל "קהילות יעקב", ותינה בפניו בעיה שהציקה לו. אותו בחור סיפר לסטייפלער שהחברה בישיבה בה לומד איננה תואמת לרוחו, ועל כן הוא מעוניין לעזוב את הישיבה. ענה לו הסטייפלער שעליו להקפיד לחזור על כל דבר שילמד כעשר פעמים. הבחור יצא נבוך. הוא בא להתייעץ עם גדול הדור, אך נענה בתשובה שלכאורה אינה נוגעת לעניין. הלך

הבחור לבנו של הסטייפלער, רבי חיים קנייבסקי, ה' יאריך ימיו ושנותיו, על מנת שיסביר לו את דברי אביו. השיב לו רבי חיים קנייבסקי: בעייתך העיקרית אינה החברה בישיבה, אלא שאין לך סיפוק בלימוד, ומאחר שאין לך סיפוק בלימוד מתחילות שאלות שונות להטריד אותך. אם תחזור על לימודך כעשר פעמים יהיה לך סיפוק מהלימוד וממילא שום דבר אחר לא יפריע לך. הוסיף רבי חיים קנייבסקי וחתם את דבריו: "והתועלת בזה", היינו בחזרה עשר פעמים, "בדוק ומנוסה".

ברוך ה', במשך תקופה ארוכה למדנו בישיבה את פרק "הבונה", שהוא פרק יסודי ממסכת

אנו רואים
בחוש שכל
הנבחר שמח,
מפני שהוא
נוכח כי הוא
יודע את
הדברים

¹ יהושע פרק א, פסוק ח

² עי' הלכות תלמוד תורה מתוך שולחן ערוך-הרב, פרק ב, סעיף ד; פרק ג, סעיפים א-ב; פרק ד, סעיף ו. ע"ע לבנינה של תורה שיחה רסב

³ עי' מגילה דף ז, עמוד ב; "תנא מיניה ארבעין זימנין, ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה".

⁴ מחבר ספר כרם יהושע על דרך הלימוד
⁵ דף כא, עמוד ב

אם נחבר את שני הסיפורים הללו ניתן לומר כי ישנם שני עניינים בלימוד התורה: ראשית, עצם הלימוד באופן שהלימוד יהיה איכותי ויתיישב בנפש. ללימוד היטב כדי שנבין את הנלמד, כדי שנוכל לעסוק בו, לדבר עליו ולהסיק מסקנות. לשם כך יש לשנות את הדברים ארבע פעמים. כל עוד לא שינו את תלמודנו ארבע פעמים הלימוד עודנו נחשב כ"לימוד מקופיא", לימוד חיצוני בלבד. לאחר שאדם למד כארבע פעמים לשם לימוד מתחיל דין החזרה.

"עיקר ההצלחה הוא בחזרה"

באגרת אחרת השיב הסטייפלער לתלמיד בנוגע לסדרי לימוד בישיבה¹¹: "בסדר הראשון ילמוד בעיון אותה גמרא שלומדין בישיבה, ובסדר שני ילמוד אותה גמרא עצמה על בקיאות". כך בדיוק אנו נוהגים בישיבה. אכן, יש הרבה שפונים ללימוד מסכתות מגילה, חגיגה ותענית, אך את זאת ראוי לעשות מן הצד ובין הסדרים. סדר ערב הוא סדר החזרה על המסכת. כאשר לומדים מסכת "שבת", לדוגמא, סדר הערב מיועד לחזרה על מסכת זו בבקיאות.

ממשיך הסטייפלער וכותב דברים הנוגעים לעניינינו: "כל פרק שיגמור", כפי שאנו סיימנו פרק "הבונה", "יחזור עליו שוב מהחל ועד כלה וכשיגמור הגמרא יחזור עליה שוב מהחל ועד כלה וכל עיקר ההצלחה הוא בחזרה". ללא חזרה אין הצלחה בלימוד, וכאמור – ללא החזרה אף אין שמחה בלימוד, אין סיפוק. או אז מתחילות הבעיות לצוץ, דברים שונים מתחילים להטריד ולהציק, מפני שחסרה לאדם השמחה בלימודו, שזהו הלוא עיקר עניינו בישיבה.

ממשיך הסטייפלער: "ועל ידי ריבוי החזרה מתפתח הכישרון". אין מדובר על חזרה בה האדם הריהו כתוכי השב על לימודו רק כדי לדעת לשנון, אלא על חזרה הבונה את כשרונו של החוזר. הלוא כל אחד ואחד מאיתנו יודע שכאשר הוא פוגש שוב את דברי הגמרא או התוספות בסוגיה כלשהי לפתע מתבהר לו עוד פרט והבנתו

הלימוד בכל עת כפי שאדם בודק בכל עת אם ארנקו עודנו בכיסו⁶. כיצד זוכים לכך?

אומרת הגמרא⁷: "כיצד סדר משנה? משה למד מפי הגבורה", הקב"ה לימד את משה רבינו את התורה. "נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה. נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו, נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן. רבי יהודה אומר: לעולם אהרן לימין משה חוזר. נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו, נסתלקו זקנים, נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקו. נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שנים, וביד כל העם אחד. נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו. נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקו. נסתלקו בניו, שנו להן זקנים פירקו. נמצא ביד הכל ארבעה". אם כן, בסופו של דבר כל אחד שמע את השיעור שניתן מפי הגבורה ארבע פעמים.

מסיימת הגמרא: "מכאן אמר רבי אליעזר: חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים. וקל וחומר, ומה אהרן שלמד מפי משה, ומשה מפי הגבורה – כך, הדיוט מפי הדיוט – על אחת כמה וכמה". רובנו היינו מסבירים את הגמרא שכוונתה שיש לחזור על הלימוד כארבע פעמים. אולם, זהו אינו הפשט בגמרא זו. שוב אודקק לדברי הסטייפלער⁸ המבוארים ברבות מאגרותיו. כותב הסטייפלער⁹ כי חזרה זו של ד' פעמים כלל אינה לשם חזרה, מטרתה היא רק "למען תפיסת והבנת הסוגייה"⁹. זו לשונו: "כי בלעדי הלימוד ד' פעמים הבנתו היא מקופיא", אם אדם לא למד את המילים ארבע פעמים הבנתו היא רק "מקופיא" – חיצונית ושטחית, "ובלתי מאירה", הבנתו אינה מאירה, "ורבים המזולזלים בזה ואינם רואים סימן ברכה בלימודם"¹⁰.

⁶ ע"י כרם יהושע עמוד לו בשם הגר"א; ע"ע חידושי המהר"ם ש"ף כתובות דף נ, עמוד א

⁷ עירובין דף נד, עמוד ב

⁸ קריינא דאגרתא חלק א, אגרת ד

⁹ ע"י בספר תולדות יעקב עמוד רמז כיצד יישם זאת הסטייפלער למעשה

¹⁰ ע"ע בספרו חיי עולם חלק ב, פרק יא

¹¹ קריינא דאגרתא חלק א, אגרת כד. עיי"ש עוד אגרת מד

אנו נשמח בו, נאכל מפירותיו ונהנה מטובם ומן הטעם והריח שאפשר לברך עליהם. כך, אומר הרב זצ"ל, החזרה היא "עיקר פרי הלימוד!" כך קוצרים פירות של חזרה, המחדדת את הלימוד וגורמת הבנה בהירה יותר, כפי שאמרנו.

ידועה היא זעקתו לאחיו באגרת אחרת¹⁴: "מאד נבהלתי ממה שראיתי שהנך חוזר רק שלש פעמים על תלמודך. דע לך אחי יקירי, כי הנני יודע ועד על פי הניסיון כי אי-אפשר כלל לזכות בחזרה של ג' פעמים, ואבקשך מאד אחי יקירי להרגיל עצמך לחזור לכל הפחות עשר פעמים כל פרק קודם שתתחיל פרק אחר. כי אין תועלת כלל בלימוד שנשכח מיד אחר הלימוד". מפליא הדבר כי גם הרב זצ"ל וגם הסטייפלער נקטו את אותם המספרים, הלוא בטוחני שהסטייפלער לא למד אגרות הראי"ה!

"פל היום היא שיחתך"

מה על האדם לעשות לאחר שחזר עשר פעמים? אומרת הגמרא¹⁵: "ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד". מבאר זאת הרב צבי יהודה בפרק הראשון של ספרו "אור לנתיבות", הנקרא "לאהבת תורה" בהסבר נפלא מאד. ארבע ועשר החזרות שייכות ללימוד התורה ולידיעתה. אולם הלימוד שמעבר לכך הוא אינו לשם תועלת הלימוד של מצוות התורה, אלא מצד "החיבה היתרה והקישור הנפשי-הפנימי לתורה הא-להית ולכל דבריה", כפי שילד יכול לשמוע סיפור שהוא אוהב אין ספור פעמים. אומר הרצי"ה כי חזרה בת מאה פעמים הינה הממוצע בין "תנא מיניה ארבעין זמנין"¹⁶ ל"תנא ליה ארבע מאה זימני", זהו סמל הלימודי לשם ההבנה והזיכרון. אך הפעם המאה ואחת נובעת מאהבת התורה, אשר בשלה האדם שוקע שוב ושוב בעמקה¹⁷.

מתחדדת. מי לנו גדול בדורנו בלמדנות כבעל ה"קהילות יעקב", שחי בדור זה ובמציאות זו ומדריכנו הדרכה ברורה באופן לימוד התורה.

"עיקר פרי הלימוד"

נראה שהבעיה נעוצה בכך שאנו זוכים לחיות בדור שבו ברכה גדולה כל כך, והתרגלנו לכך שזורם אלינו מידע רב. בדרך כלל, אנו רואים אותו "מקופיא", כלשון הסטייפלער, רואים אותו במהירות, שהלוא אין לנו זמן להספיק לקרוא את כל שטף המלל המגיע אל כל אחד מאיתנו כיד ה' הטובה עליו. אולם, קניין תורה אינו נעשה בשטחיות של קריאת עיתון. על מנת לקנות את התורה, את דבר ה' הנמצא בגמרא או בהלכה או ב"שלחן ערוך" בש"ך ובט"ז, יש צורך בפגישה עימו עוד פעם ועוד פעם – ארבע פעמים של לימוד ועשר פעמים לשם חזרה.

אמנם, אם אדם אינו נוהג כך, לא זו בלבד שהוא חש שאין לו סיפוק – הדבר הרבה יותר פשוט והרבה יותר עמוק – הדבר מביא לכך שגם הפרטים שכבר למד נותרים מעורבבים אצלו, פרטים רבים נראה כאילו אינם מקושרים הדק היטב.. הוא זוכר חלקי דברים ומושגים מעורפלים. יש לו בזיכרונו רק ערפל אחד גדול, ואף אחד לא אוהב להרגיש כהולך בערפל. כאשר מבינים את הדברים רק בשטחיות מלמעלה ויודעים רק קטעים מפה ומשם איננו שמחים בכך. אנו לומדים תורה כאשר שמחים ונהנים. כאשר חוזרים ויודעים היטב את דברי התוספות ישנה שמחה. זה כל כך משמעותי!¹²

על משמעות החזרה כתב הראי"ה קוק לאחיו ר' שמואל¹³: "ולחזור יפה על לימודך, כי זהו עיקר פרי הלימוד". המובן של "פרי הלימוד", הוא כאשר יש לנו עץ, איזו תועלת יש לנו בעץ אם אין לנו פירות לאכול? ודאי שהעץ נברא לתועלת כלשהי בעולם, אולם אם העץ יניב לנו פירות

¹⁴ שם, אגרת ו

¹⁵ חגיגה דף ט, עמוד ב

¹⁶ מגילה דף ז, עמוד ב

¹⁷ ראה דוגמא לדבר בהקדמת פאת השולחן אודות הגר"א:

תולדות אדם פרק ט

¹² עי' הקדמת אגלי טל: "עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמה ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה".

¹³ אגרות הראי"ה חלק א, אגרת ט. הובאה גם ב"לחיזוק דברי תורה" בסוף אורות התורה, אות א

"לא בשמים היא"

חלילה, אדם עלול לסיים את זמן חורף לאחר ששהה חמישה חודשים בישיבה וילך לביתו שמח ומרומם לאחר אירוע היובל לישיבה, ולמחרת כאשר ישאל את עצמו: "מה עשיתי חמישה חודשים? מה אני יודע להגיד?" יִתָּר ללא מענה. הלוא פרק "הבונה" הוא פרק קצר. אין מניעה אמיתית מלשוב עליו עשר פעמים, זהו רק עניין של החלטה מתוך הבנה בחשיבות הדבר. לחזור על הגמרא עשר פעמים, לחזור על כל רש"י עשר פעמים, "לשרוק" כל רש"י ותוספות – אפשרי הדבר, "לא בשמים". זה המוטל עלינו כעת.

"בזאת תִּפְחֲנוּ"

בע"ה נחל לחזור על הנלמד בישיבה מעתה עד ליום חמישי הבא. אני מעז לומר כי לוואי וכל אחד ואחד מאיתנו, בני בית המדרש, יוכל להגיד לעצמו בסוף זמן חורף תשע"ז כי הוא חזר על פרק "הבונה" = על כל שורה בגמרא, על כל רש"י, על כל תוספות – עשר פעמים, והיה זה שכרינו. יצר הרע יקשה על כך, יש לו לשם כך מפריעים רבים. לכן, יש לשים את הפלאפונים בצד או בתאים בארון, נכבה אותם בכיס. ניכנס אל הסוגיות פעם נוספת ועוד פעם ועוד פעם, ונצא עם שמחה של תורה. הייתי מציע כי לאחר החזרה ראוי לחזור בפני מישור, החברותא או חבר אחר, על מהלך הסוגיה והתוספות. איזה שמחה גורם הדבר הזה!

בעזרת ה' ביום חמישי הבא יתקיים כאן יומא טבא לכבוד גמרה של תורה¹⁸. בעזרת ה' נכתוב מבחן, מבחן מדרבן של ידיעת התורה. אנו רואים בחוש שכל הנבחן – בכל אחת מהמסגרות הקיימות בישיבה – שמח, מפני שהוא נוכח כי הוא יודע את הדברים. מבחינתו המבחן אינו מיועד לשום דבר אחר אלא בשביל עצמו, שהלוא המבחן אינו נבדק לשם ציון.

ייתכן שלמאן-דהו יהיה קשה לכתוב מבחן, מפני שהדבר ישרה עליו אווירה של בית ספר וציונים וכדומה. לתלמיד כזה נאמר: אדרבה, פתח את הגמרא, פתח את כל הספרים הנצרכים כולל מחברת השיעורים שלך וכתוב תשובות! הלוא זה רק למענך! למען ידיעת התורה! מצד היושר, כתוב לרב הבודק בראש הגיליון שהתשובות נכתבו כעבודה עם ספרים פתוחים. העיקר הוא שתהיה מסוגל לדעת להשיב תשובה!

אסיים בדברי ה"חפץ חיים", ראש ישיבת ראדין, שבשנת תרצ"א תיקן כך¹⁹: "כל התלמידים מגדול ועד קטן צריכים להיבחן שתי פעמים או לכל הפחות פעם אחת בזמן".

ברוך ה' בני כל המסגרות בישיבה עסוקים כעת בחזרה: הכולל, כינוס ההלכה, כינוס העיון, בני חו"ל ושיעור א.

אנו, בני כל המסגרות, בני ארץ ישראל ובני חו"ל, לומדים גם בשביל חברינו המתגייסים חוזרים, משיגים ידיעת התורה, משיגים שמחה ומשיגים אהבת התורה. בעזרת ה' כשביום חמישי הבא נרקוד ריקוד של שמחה ולא נגיד תחנון, בשל היותו יום טוב של ידיעת התורה, נרגיש קצת שמחה מהדבר. גם במהלך בין הזמנים, בשבוע שאחר המבחן, ניתן להמשיך ולחזור על פרק "הבונה" עד שיהיה בקי בו, ואפילו יחזור עליו מאה פעמים! הלוא שלשה וחצי עד ארבעה דפים זוהי כמות מזערית! כאשר בסופו של דבר יידע להגיד כל רש"י ותוספות איזה אושר ואיזו שמחה יהיו בכך. שמחים בתחתונים ושמחים בעליונים²⁰.

¹⁹ מתוך "תקנות שנעשו ונתקבלו באסיפת ראשי ומנהלי הישיבות", שנערכה בראדין בראדין בסוף תשרי תרצ"א. מובאות במכתבי החפץ חיים, אות עד; מודפסות בכל כתבי חפץ חיים השלם חלק ג, עמוד קסו (מהדורת תש"ן).

²⁰ ע"י הפיוט לשבועות: "עליונים ששו ותחתונים עלו בקבלת תורה הכתובה מסיני".

¹⁸ ע"י שבת דף קט, עמוד א: "ואמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן". ע"ע שולחן ערוך, יורה דעה סימן רמו, סעיף כו

